МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА
ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА»
НАУКОВО-ТЕХНІЧНА БІБЛІОТЕКА НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ «ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА
ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА»
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАЦІОНАЛЬНА МЕТАЛУРГІЙНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ОСТРОГРАДСЬКОГО
ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК
«ПОЛЕ ПОЛТАВСЬКОЇ БИТВИ»
ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
ІМЕНІ І.П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи,

МАТЕРІАЛИ
V ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ,

присвяченої
90-річчю Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
та
30-річчю створення кафедри українознавства, культури та документознавства

25 листопада 2020 року

м. Полтава

Людмила Дерев'янко
ЛІНГВІСТИЧНІ ПАРАМЕТРИ ЧАСУ В ТЕКСТІ СУЧАСНОГО ДОКУМЕНТА……83

Світлана Литвинська, Альона Калініченко
УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС У РЕДАКЦІЇ 2019 РОКУ В ДОКУМЕНТОЗНАВЧІЙ ГАЛУЗІ……86

Галина Лукаш
МОВНІ ТЕХНОЛОГІЇ: МОВА ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ…...91

Тетяна Савицька
ВИКОРИСТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ОСНОВ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ – ІНОЗЕМЦЯМИ……...97

Наталія Токуєва
ПРИНЦИПИ ВІДБОРУ МОВНОГО МАТЕРІАЛУ НА ЕТАПІ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМЦІВ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМ ІЗ СУЧАСНОГО ДІЛОВОДСТВА……104

Людмила Чередник
ДОКУМЕНТАЛЬНО-ОФІЦІЙНА МОВА ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ: МОВА ДЕКЛАРАЦІЙ, ПОЛІТИЧНИХ ПРОГРАМ, МОВА ПЕРЕКОНАННЯ…….109

Тетяна Савицька
м. Полтава

ВИКОРИСТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ОСНОВ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ - ІНОЗЕМЦЯМИ

Освітній процес має відповідати практичним та духовним потребам сучасної людини. Потреби міжнародної мобільності й співпраці, а також необхідність подолання перешкод у спілкуванні між фахівцями різних країн зумовлюють розвиток ділової української мови та визначають актуальність її вивчення.

Мовлення як вид людської діяльності завжди зорієнтоване на виконання певного комунікативного завдання і в процесі навчання виражається здебільшого у текстовій формі. Сучасний етап розвитку лінгвістики тексту інтегрує досягнення нових теорій і галузей знань, орієнтованих на мовлення, комунікацію. Текст перетворився на складну комунікативну структуру, з допомогою якої комунікація здійснюється автором (зокрема його психологічна, ментальна, соціальна, культурна складові) й адресатом (тобто рівнем його сприйняття) з урахуванням оточуючих обставин (простору та часу).

Для визначення поняття «документна лінгвістика» базовою є дефініція видатного вченого у галузі загальної теорії тексту І.Р. Гальперіна: «Текст – це результат мовотворчого процесу, якому властива завершеність, об’єктивований у вигляді письмового документа, літературно оброблений відповідно до типу цього документа, який складається з назви (заголовка) та низки особливих одиниць (надфразових єдностей), об’єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв’язку, які мають певну цілеспрямованість і прагматичну установку».

В даному випадку особливу цінність має документний текст, тобто «функціонально, змістовно, структурно і нормативно завершена мовна єдність, що є основним комунікативним компонентом документа, яка є похідною від функціонально-нормативних умов документної комунікації і відповідає уніфікуючим або стандартизуючим правилам» [2, с. 158].

Педагогічний процес у функціональному плані – це взаємодія тих, хто навчається, і тих, хто навчає. Викладання української мови для іноземних студентів в Україні загалом має дві взаємопов'язані та взаємозумовлені цілі. По-перше, формування у студентів мовної компетенції, тобто розвиток у них здібності правильного оформлення мовлення згідно з вивченими зразками. За умови відсутності такої здатності українська мова не може бути для них, ні засобом пізнання середовища, що його оточує, ні тим більше засобом вираження свого ставлення до нього. По-друге, метою викладання української мови є формування комунікативної компетенції, тобто володіння імпліцитними, психологічними, національно-культурними і соціальними правилами, що визначають не лише форми, але й зміст мовлення в конкретному соціальному оточенні, реалізацію професійно-, етно- та лінгвокультурологічних ліній, що можливо на основі спеціально дібраних текстів. Ця компетенція гарантує оволодіня іноземним студентом українською мовою спеціальності, участь у житті й навчанні в умовах українськомовного середовища, сприйняття явищ української культури і національного способу життя.

Основними принципами відбору граматичного мінімуму в навчанні іноземних студентів є: ступінь необхідності граматичного явища для побудування основних мовних одиниць, зразковість, частотність, багатозначність, прогресивність явища, відносна замкнутість явища, його місце у низці синонімів відповідного рівня опису мовної системи; залежність відбору навчального матеріалу, системи і способу його подання від умов і цілей навчання.

У багатьох дослідженнях велике значення надається особливостям засвоєння іноземними студентами української лексики. Одна з основних проблем методики – виявлення характеру труднощів, з якими зустрічаються іноземні студенти у процесі засвоєння української мови і складним співвідношенням української і рідної мови студентів. Дослідження особливостей засвоєння української лексики іноземними студентами дозволяє загалом розглянути такі положення:

І. Більшу частину української лексики студенти засвоюють порівняно легко. Серед труднощів засвоєння української мови слід назвати насамперед деяку обмеженість кругозору значної частини студентів-іноземців, послаблений інтерес до читання, неуважне й невимогливе ставлення до мовлення. Боротьба з цими недоліками є важливим завданням викладачів української мови, тож одна з основних цілей роботи зі збагачення української лексики студентів - активізація спонтанного засвоєння ними української лексики.

ІІ. В процесі навчання особливої уваги потребує робота над лексикою специфічною для української мови, і над словами, що мають як подібність, так і різницю у звуковій та граматичній формі і в обсязі значення. Така робота потребує уваги до спеціально відібраних лексем з урахуванням труднощів, що виникають під час засвоєння іноземними студентами українського словника.

ІІІ. Завдання роботи зі збагачення словника іноземних студентів мають бути конкретизовані щодо умов навчання іноземних студентів українського ділового мовлення. На наш погляд, забезпечити цілеспрямоване поповнення їхнього словника спеціально відібраними словами – термінами, досягти вільного і правильного використання засвоєної лексики у ситуаціях професійного спілкування допоможе знайомство зі специфікою писемного ділового мовлення та документом, як основним видом офіційно-ділового писемного мовлення.

Формування практичних навичок з дисципліни «українська мова» на початковому етапі навчання включає також знайомство з українською діловою

мовою, адже перехід до інформаційного суспільства супроводжується зростанням обсягів документованої інформації в усіх сферах людської життєдіяльності. Вже навчаючись на підготовчому відділенні студент стикається з написанням ряду ділових паперів.

На підготовчому відділенні ННЦ ПІГ УМСА, незважаючи на відсутність спеціально відведених годин навчального часу, під час вивчення певних лексичних тем розглядаються основи українського ділового мовлення та відбувається знайомство з найпростішими і, в той же час, важливими документами.

Студенти, зазвичай, знайомі з поняттям документ і мають навички його оформлення, але рідною мовою, розуміють функції та його значення. Основним завданням «викладача-мовника» є ознайомлення студентів з основними рисами українського офіційно-ділового стилю мовлення, адже окрім літер українського алфавіту в ньому використовуються різні наукові символи, умовні позначки, атрибути. Писемне мовлення відзначається більш суворою регламентацією, ніж усне, проте написаний текст можна, за необхідності, перечитати, виправити, поліпшити, змінити. Особливо високі вимоги ставляться до мови ділових паперів.

Основними рисами офіційно-ділового мовлення є стандартизованість, нейтральний тон мовлення, чіткість і точність висловлювання; лаконічність, стислість і послідовність викладу фактів; документальність, наявність реквізитів, що мають певну черговість; сувора регламентація тексту, відсутність індивідуальних авторських мовних ознак. Основною класифікаційною ознакою документу є його зміст. У документній лінгвістиці прийнята наступна класифікація текстів: за найменуванням (заява, лист, довідка); за походженням (службові, що створюють організації,); за місцем виникнення (внутрішні й зовнішні); за формою (стандартні, що мають однакову форму, заповнюються в певній послідовності й нестандартні).

Основною метою вивчення початків українського ділового мовлення на підготовчому відділенні є формування практичних навичок написання анкети, заяви, пояснювальної записки, доручення, запрошення, оголошення тощо. Знайомство з правилами складання та оформлення документів починається з засвоєння понять: реквізити – це структурні елементи документа, що поділяються на постійні й змінні; сукупність реквізитів, розміщених у встановленій послідовності, називається формуляром; аркуш паперу з відтвореними на ньому реквізитами, що містять постійну інформацію, називається бланком; текст, що розміщується на всю ширину сторінки (текст може складатися зі вступу, доказу та закінчення; обов'язковим реквізитом документів є дата (документи датують днем їх написання або затвердження); підпис (складовими частинами підпису може бути назва посади, організації, сам підпис і розшифрування його; підпис засвідчує законність документа та відповідальність особи за його зміст і наслідки дії); адресат й адресант.

Після знайомства з реквізитами документів викладач звертає увагу студентів на те, що для ділового мовлення характерні розповідні речення з прямим порядком розміщення членів речення. Перевага надається простим реченням. Значною мірою в реченнях представлені конструкції з дієсловом у формі наказового способу, дієслівні звороти, інфінітивні структури.

У якості прикладу, в роботі над знайомством з написанням заяви витрачається 20 хвилин робочого часу, подаються зразки кількох заяв, дається визначення поняття заява, аналізується будова тексту, називаються реквізити й визначається мета оформлення документу. Заява – це документ, який містить прохання особи (особиста заява) або установи (службова заява) щодо здійснення своїх прав або захист інтересів.

Особлива увага студентів звертається на вживання в тексті заяви давального й родового відмінків у відмінюванні чоловічих та жіночих прізвищ. Обовязково нагадуються приклади імен та прізвища іншомовного походження,

які не змінюються. Далі викладач пропонує записати, вивчити й використовувати на майбутнє деякі усталені форми:

Прошу дозволити мені відпрацювати / перездати / поїхати / перенести …;

Прошу надати мені … … ;

Прошу дозволити мені … …;

Прошу зарахувати / відрахувати мене….

Для самостійного виконання студенти отримують індивідуальні завдання скласти по 2 заяви на ім'я декана та проректора, дотримуючись усіх граматичних і формальних ознак заяви. Навички складання заяв стають у пригоді вже у процесі навчання на початковому етапі. Така робота зі знайомства з початками українського ділового мовлення допомагає студентам підготовчого відділення спокійно без остраху й розгубленості сприймати, відтворювати, редагувати тексти офіційно-ділового стилю.

Першочергове завдання викладачів навчити майбутніх фахівців доречно використовувати в мовленні як науково-термінологічну лексику так і володіти українським діловим мовленням, усним та писемним. Саме вивчення правил побудови та мовного оформлення уніфікованих текстів службових документів додає студентам впевненості у своїх знаннях української, дозволяє розуміти зміст типових адміністративних документів.

Засвоєння елементарних понять лінгвістичних основ документознавства та інформаційної діяльності вже на початковому етапі вивчення української мови покликане надати лінгвістичну підготовку студентам-іноземцям щодо отримання комплексу знань і вмінь з конструювання текстів простих службових документів, що стане в пригоді в подальшому навчанні, надасть змогу покращити спілкування з представниками адміністрації, деканатів факультетів, кафедр.

Таким чином, можна стверджувати, що вивчення української мови вимагає напруженої роботи як викладачів так і студентів. Іноземним студентам

слід пам’ятати, що українську мову, як і будь-яку іншу дисципліну, треба вивчати відповідально та наполегливо. Успішне оволодіння мовою можливе лише тоді, коли засвоєння мовленнєвого матеріалу веде до вироблення у студента-іноземця системного мовлення, коли він може будувати речення відповідно до правил граматичного оформлення і слововживання в акті спілкування, до формування передусім комунікативної компетенції ділового спілкування.

Джерела та література

1. Антонів О. Граматичний матеріал у дистанційному курсі української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної.* 2010. Вип. 5. С. 128–136.
2. Борко Т. М. Текст і аспекти його розгляду в контексті лінгвістичних основ документознавства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Серія : Філологія. 2018. Вип. 33(1). С. 158–160.
3. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. М., 1981. С. 18.
4. Кочан І. Нові освітні технології в практиці викладання української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної.* 2008. Вип. 3. С. 14–20.
5. Поберезська Г.Г., Волинець І.М. Лінгвістичні основи документознавства та інформаційної діяльності: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 351 с.
6. Прилуцька А. Є. Документ у системі соціальної комунікації. *Гуманітарний часопис.* 2005. № 1. С. 117–121.
7. Лещенко Т.О., Самойленко І.В., Владимирова В.І. Методичні розробки для самостійної роботи іноземних студентів англомовної форми навчання з курсу «Ділова українська мова». Полтава, 2008. 28 с.